

БАЛЯН
Ануш Валеріївна,
доктор економічних наук,
професор, академік НААН,
віце-президент Національної
академії аграрних наук України
(м. Київ)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Автором поставлено мету – провести аналіз формування основних норм транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу в історичному аспекті. Доведено, що наближення кордону Європейського Союзу вимагає вироблення стратегії використання переваг євро-регіонального та транскордонного співробітництва західних прикордонних регіонів України з прикордонними територіями сусідніх країн у нових геополітичних умовах, що дозволить нейтралізувати негативні наслідки, які виникли у зв'язку з введенням візового режиму, запровадженням сусідніми державами нового законодавства у сфері регулювання торгівлі та міграції. Показано, що збалансований розвиток прикордонних регіонів зумовлює потребу у виробленні спільного стратегічного документу, який би окреслював єдине бачення пріоритетів розвитку євро-регіонального співробітництва. Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація і систематизація), структурно-функціональні, джерелознавчі, контент-аналіз. Інформаційною базою дослідження слугували збірники наукових праць, матеріали науково-практичних конференцій, результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, статистичні щорічники, довідкові матеріали, періодичні видання.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, Європейський Союз, міграція, візовий режим, міжрегіональне співробітництво, соціально-економічний розвиток, транснаціональне співробітництво, регіон.

EUROPEAN EXPERIENCE OF TRANSFRONTIER COOPERATION

The author set a goal – to analyze the formation of the basic norms of transfrontier cooperation between Ukraine and European Union in historical aspect. It has proved that

the approach of the borders of the European Union requires the development of a strategy to take advantage of the Euro-regional and transfrontier cooperation of the western border regions of Ukraine with the border territories of neighboring countries in new geopolitical conditions, that will allow to neutralize the negative consequences which have arisen in connection with the introduction of a visa regime, implementation of new legislation by the neighboring state governments in the field of regulation of trade and migration. It is shown that the balanced development of border regions causes the need for creation common strategic document that would outline a uniform vision for development priorities of Euro-regional cooperation. The research methods are general scientific (analysis, synthesis, classification and systematization), structural and functional, source study, content-analysis. Collections of scientific works, material of scientific and practical conferences, results of domestic and foreign scientific research, statistical yearbooks, reference materials, periodicals were used as an information basis of study.

Key word: *transfrontier cooperation, European Union, migration, visa regime, interregional cooperation, socio-economic development, transnational cooperation, region.*

ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Автором поставлена цель – провести анализ формирования основных норм трансграничного сотрудничества Украины и Европейского Союза в историческом аспекте. Доказано, что приближение границ Европейского Союза требует выработки стратегии использования преимуществ евро-регионального и трансграничного сотрудничества западных приграничных регионов Украины с приграничными территориями соседних стран в новых геополитических условиях, что позволит нейтрализовать отрицательные последствия, возникшие в связи с введением визового режима, внедрением соседними государствами нового законодательства в сфере регулирования торговли и миграции. Показано, что сбалансированное развитие приграничных регионов вызывает необходимость выработки общего стратегического документа, который бы очертил единое видение приоритетов развития евро-регионального сотрудничества. Методы исследования – общенаучные (анализ, синтез, классификация и систематизация), структурно-функциональные, источниковедческие, контент-анализ. Информационной базой исследования служили сборники научных работ, материалы научно-практических конференций, результаты отечественных и зарубежных научных исследований, статистические ежегодники, справочные материалы, периодические издания.

Ключевые слова: *трансграничное сотрудничество, Европейский Союз, миграция, визовый режим, межрегиональное сотрудничество, социально-экономическое развитие, транснациональное сотрудничество, регион.*

У зв'язку із розширенням Євросоюзу та наближенням його кордонів до України особливої ваги набуває розвиток транскордонного співробітництва із

сусідніми державами-членами ЄС та поступове переміщення інтеграційного процесу з центральних органів виконавчої влади на органи місцевого самоврядування та територіальні громади. Транскордонне співробітництво здатне створити розгалужену систему стійких зв'язків регіонів України із суміжними регіонами сусідніх центральноєвропейських держав-членів ЄС. Регіональна і локальна інтеграція через транскордонне співробітництво розширює базу включення України до загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Особливий вплив транскордонне та міжрегіональне співробітництво має на формування ефективної транспортно-логістичної системи транскордонного регіону на кордоні України з Європейським Союзом. Хоча слід відзначити, що роль та значення цих двох складових єдиного процесу є взаємо-обумовлюючими і взаємозалежними. Адже розвинута прикордонна інфраструктурна мережа лише сприяє активізації транскордонних зв'язків і навпаки необхідність динамізації торгово-економічних, міжрегіональних контактів вимагає покращення розгалуженої транспортно-логістичної інфраструктури.

Вагомий внесок у дослідження євро-регіональної політики та розвитку внесли такі відомі вчені, як М.І. Долішній, Ю.В. Макогон, С.Г. Писаренко, А.С. Філіпенко та ін. У теоретичних розробках щодо концепцій євро-регіональної політики саме Закарпатської області знайшли своє відображення погляди вітчизняних учених та експертів, зокрема А.В. Балян, Є.Б. Кіш, М.О. Ленд'єл, Н.П. Мікула, С.І. Мітрьєва, В.О. Приходько, закордонних дослідників Б. Барані, А. Дулеба, Д. Філеп, Е. Філеп, З. Шулі. В їх працях аналізуються тенденції і процеси євро-регіонального та транскордонного розвитку прикордонних територій, визначаються напрями і пріоритети розвитку регіонів та досліджуються проблеми формування регіональної політики й політики сприяння на рівні регіонів.

Мета дослідження – провести аналіз становлення основних норм транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу. Інформаційною базою дослідження слугували збірники наукових праць, матеріали науково-практичних конференцій, результати вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, статистичні щорічники, довідкові матеріали, публікації періодичних видань.

Методи дослідження – загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація і систематизація), структурно-функціональні, джерелознавчі, контент-аналіз.

Транскордонне та міжрегіональне співробітництво України як складова частина цілісної системи її багатосторонніх відносин із країнами Європейського Союзу поділяється на окремі види (підсистеми) співпраці. З-поміж яких відзначимо дві головні: транскордонне (або прикордонне) співробітництво суміжних адміністративно-територіальних одиниць двох держав, розташованих безпосередньо біля українського державного кордону; міжрегіональне (або міжтериторіальне) співробітництво українських і європейських регіонів (адміністративно-територіальних одиниць), які не є прикордонними і просторово віддалені один від одного. Дана систематизація транскордонного/міжрегіонального співробітництва регіонів України з регіонами Європейського Союзу зумовлена, передусім, загальноприйнятими в Європі принципами розвитку міжнародної співпраці на міжрегіональному рівні. Головні принципи транскордонного співробітництва визначені у Європейській Рамковій Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями, підписаної країнами-членами Ради Європи в м. Мадрид 21 травня 1980 року (так звана Мадридська конвенція 1980 р.), та додаткових протоколів до неї [1]. Згідно із Статтею 2 Мадридської конвенції: «Для цілей цієї конвенції «транскордонне співробітництво» означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних сторін, та на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [1].

Додатковий протокол до Мадридської конвенції (№159 або перший Протокол) від 9 листопада 1995 року, підписаний державами-учасниками Конвенції, визначив правові засади транскордонної співпраці територіальних спільнот і влад. Протокол №2 до Європейської Рамкової Конвенції (№169) від 5 травня 1998 року поширив принципи транскордонного співробітництва і на міжрегіональну співпрацю, тобто на взаємини регіонів різних країн, які навіть не межують безпосередньо один з одним [7]. Варто підкреслити, що саме Додатковий протокол до Мадридської

конвенції (№159 або Протокол 1), підписаний державами-учасниками Конвенції 9 листопада 1995 року, визначає загальні організаційно-правові засади транскордонної співпраці територіальних спільнот і влад прикордонних регіонів. Протокол №2 до Європейської Рамкової Конвенції (№169) від 5 травня 1998 року поширив принципи транскордонного співробітництва і на міжрегіональну співпрацю, тобто на взаємини регіонів різних країн, які не межують безпосередньо один з одним. Хоча на думку дослідників, Рамкова Мадридська конвенція разом із додатковими протоколами становить загальні міжнародно-правові засади транскордонного співробітництва регіонів держав Європи, в тому числі України, втім в Україні вдосконалювалася законодавча база розвитку нового типу транскордонних відносин.

У 2003 році було розроблено проект Закону України «Про транскордонне співробітництво», який у 2004 році Верховна Рада України схвалила, отже, цей закон набув чинності з 24 червня 2004 р. Транскордонне співробітництво, згідно із Статтею 1 цього Закону України, це – спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством.

Метою транскордонного співробітництва, згідно із Ст.2, є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, культурних та інших зв'язків і добросусідських відносин між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва на принципах визнання суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав; урахування під час укладення угод про транскордонне співробітництво повноважень суб'єктів та прав учасників транскордонного співробітництва; узгоджене усунення політичних, економічних, адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці. Метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва, згідно із Ст.4, є створення умов для співробітництва суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України,

підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення.

Другий розділ (Ст. 5–9) Закону визначає організаційно-правовий механізм транскордонного співробітництва. Розділ III (Ст. 10–13) визначає принципи, форми, методи і порядок державної підтримки та контролю за розвитком транскордонного співробітництва. Відповідно четвертим розділом (Ст. 14) передбачено навіть держбюджетне фінансування транскордонної співпраці і прийняття спеціальних програм державної фінансової підтримки розвитку транскордонного співробітництва, схваленими Кабінетом Міністрів України [2, с. 1–7].

Загалом, Закон України «Про транскордонне співробітництво» відкриває широкі можливості для розвитку цього рівня міжнародних зв'язків прикордонних регіонів. Разом з тим, його практичне впровадження у життя залежить від внесення відповідних змін до законодавчо-нормативних актів, активізації роботи уряду, міністерств і відомств, органів державної влади і самоврядування на місцях. Попередня робота щодо впровадження і гармонізації Закону державними органами повинна бути завершена впродовж 6-ти місяців з дня набуття законом чинності. Положення Закону України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року визначають основні моменти організації транскордонної співпраці, які поширюються і на цей вид взаємодії України з центральноєвропейськими державами – новими членами ЄС.

Зокрема, Стаття 5 «Сфери та організаційні форми транскордонного співробітництва» зазначеного Закону містить наступні положення: «Транскордонне співробітництво в межах повноважень суб'єктів транскордонного співробітництва України може здійснюватися в економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній та інших сферах, а також у питаннях надання взаємної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Транскордонне співробітництво може здійснюватися: в межах створеного єврорегіону; шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах; шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва. Суб'єкти транскордонного співробітництва

України відповідно до законодавства можуть обирати інші форми транскордонного співробітництва» [2, с. 1–7].

Сучасний механізм, принципи міжрегіонального і транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу, після східного розширення ЄС визначають фундаментальні документи Європейського Союзу щодо Європейської політики сусідства (ЄПС), передусім Послання Європейської Комісії «Розширена Європа – Сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами» (The Commission Communication: Wider Europe – Neighborhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbors) від 11 березня 2003 року [8] та Послання Європейської Комісії «Прокладаючи шлях для запровадження нового Інструмента регулювання відносин з країнами-сусідами» (The Commission Communication: Paving the Way for a New Neighborhood Instrument) від 1 липня 2003 року [6]. Перший документ передбачає формування біля нових зовнішніх кордонів розширеного Євросоюзу добросусідського середовища та смуги процвітання, безпеки, миру і співробітництва. Друге Послання Європейської комісії визначає ключові завдання співробітництва ЄС із новими сусідами, в т. ч. Україною та два етапи впровадження фінансових та інших інструментів його підтримки.

Загальноприйнятими європейськими принципами співпраці є партнерство; допомога; існування спільної програми чи концепції транскордонного розвитку; спільні структури на регіональному-локальному рівнях і незалежні ресурси фінансування – які були розроблені Асоціацією Європейських Прикордонних Регіонів (АЕВР).

За визначеннями загальноєвропейських структур, стосовно співробітництва на кордонах, потрібно розрізняти наступні типи: транскордонне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, транснаціональне (міждержавне) співробітництво. Ці три типи співробітництва, за методикою Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів (АЕВР), відрізняються між собою за наступними характеристиками (табл.1.1) [9, с. 15].

Типи співробітництва на кордонах

Транскордонне співробітництво	Міжрегіональне співробітництво	Транснаціональне (міждержавне) Співробітництво
пряме співробітництво сусідніх прикордонних регіонів, між регіональними і місцевими владами вздовж кордону у всіх сферах життя, яке включає всіх зацікавлених суб'єктів; більш організоване завдяки тривалій традиції співпраці (регіональна-локальна); міжгалузеве в рамках Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів (AEBR)	співробітництво між регіональними і місцевими владами переважно в окремих секторах (не у всіх сферах життя) і за участі лише деяких суб'єктів; недостатньо організоване через коротку традицію співпраці; міжгалузеве в рамках Асамблеї Європейських Регіонів (AER)	співробітництво між країнами (іноді дозволяючи регіонам брати участь) стосовно спеціального предмету, наприклад, регіональний розвиток, яке пов'язане з великими, взаємозв'язаними транскордонними проектами; організаційна структура не розвинена; міжгалузевість рідко організована, але наявні певні досягнення в рамках міжнародних організацій (наприклад, Ради Європи)

Із 2007 року транскордонне та міжрегіональне співробітництво в ЄС здійснюється в рамках нової програми Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП). ЄІСП має дві головні мети:

- сприяння економічному та більш глибокому політичному співробітництву між ЄС та країнами-партнерами;
- надання допомоги для використання специфічних можливостей та вирішення проблем країн, що географічно мають єдиний кордон з країнами ЄС або географічно близько знаходяться до країн-сусідів ЄС.

ЄІСП має посилити політичну, економічну, культурну та безпекову співпрацю між ЄС та країнами-сусідами. Цей інструмент замінить програми технічної допомоги, у рамках яких на сьогодні надається допомога ЄС. Інструмент буде мати більш «політичний підхід» (policy driven), в основу якого покладені документи, що вже укладені між ЄС та країною-партнером.

Європейська Комісія вважає, що новий Європейський інструмент сусідства і партнерства (European Neighborhood and Partnership Instrument – ENPI) дасть можливість забезпечити відповідність допомоги Співтовариства розробленій політиці, спираючись при цьому також на нові форми співпраці (транскордонне

співробітництво, TAIEХ, твіннінг), а також на більш значні ресурси. Особливо для тих країн Європейської політики сусідства (ЄПС), в т.ч. України, на які до цього поширювалася програма TACIS. ENPI стане значним кроком уперед завдяки переходу від технічної допомоги до всебічної співпраці.

З 2007 року співробітництво з сусідами ЄС підтримується за допомогою Європейського інструменту сусідства і партнерства (ENPI) поряд з новим мандатом Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) з надання позик. Обидві можливості є значним кроком уперед, порівняно з минулим. Наприклад, ENPI, значно гнучкіший за попередні інструменти (зокрема, TACIS) і має в своєму розпорядженні суттєво більше ресурсів, ніж ті, що виділялися у минулому (приблизно на 32% більше у сталих цінах для періоду 2007–2013, ніж для 2000–2006 рр.). Партнерам за Європейською політикою сусідства (ЄПС) Євросоюзом запропоновано й інші нові інструменти співпраці (у галузі захисту прав людини, ядерної безпеки поряд із тематичними програмами). Новий мандат ЄІБ забезпечить кращий рівень підтримки країн Східної Європи та Південного Кавказу.

Таким чином, відповідно до Європейської політики сусідства, починаючи з 2007 року Європейська Комісія змінила підходи щодо надання фінансової і технічної допомоги країнам – сусідам ЄС. Для України, зокрема, це означає, що замість попередньої програми TACIS вона отримує від ЄС допомогу в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства.

Після розширення ЄС у 2004 році Європейський Союз працює із сусідніми країнами (включно з Україною) в рамках нового напрямку зовнішньої політики — Європейської політики сусідства (ЄПС). Копенгагенська Європейська рада 2002 року підтвердила, що розширення Європейського Союзу є винятковою можливістю для посилення відносин із сусідніми країнами на основі спільних політичних та економічних цінностей і що ЄС прагне запобігти утворенню нових розмежувальних ліній у Європі та сприяти стабільності і процвітанню у межах своїх нових кордонів і поза ними [8]. Втім, Європейська політика сусідства відрізняється від потенційного членства в Європейському Союзі і пропонує сусіднім країнам привілейовані відносини з ЄС, що повинні будуватися на визнанні спільних цінностей, включаючи

демократію, верховенство права, якісне управління і повагу до прав людини, а також принципів ринкової економіки, відкритої, заснованої на правилах справедливої торгівлі, сталого розвитку і зниження рівня бідності.

Проголошені Європейським Союзом в Посланні «Підготовка до впровадження нового інструменту сусідства» і у Повідомленні Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту «Ширша Європа – сусідство: нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами» [10] (01.07.2003) амбітні плани відносно транскордонного співробітництва з новими сусідами (сприяння поступальному економічному і соціальному розвитку прикордоння Європи, зокрема, шляхом залучення економіки прикордонних регіонів «сусідів» до європейських ринків; спільне вирішення проблем охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, організованої злочинності; забезпечення ефективності і безпеки кордонів, включаючи боротьбу проти нелегальної міграції; сприяння людським контактам на прикордонні) повинні підкріплюватися достатніми фінансовими ресурсами. Інакше їх практична реалізація може опинитися під загрозою. Транскордонне співробітництво об'єктивно повинно стати важливим напрямом нової східної політики Євросоюзу. При визначенні принципів такого співробітництва в належній мірі повинні враховуватися як соціально-економічні реалії, так і геополітичні, цивілізаційні, соціально-психологічні чинники, які істотно впливають на процеси транскордонної комунікації на новому східному кордоні ЄС.

Сутність адаптації єврорегіональної політики в Україні, насамперед, полягає в реалізації саме головних принципів європейської регіональної політики. Так, згідно з класифікацією регіональної політики ЄС визначені такі базові критерії: субсидіарність, децентралізація, партнерство, програмування, концентрація, адиціоналізм. Більше того, базовим з цих принципів є принцип субсидіарності – громадсько-політичний принцип, за яким вищі суспільні одиниці мають право і повинні вирішувати лише ті проблеми, на виконання яких нижчі структури не здатні – як базовий принцип дійсний з часу підписання угоди про Європейський Союз, на сьогодні переживає своєрідний ренесанс [3].

З прагматичної точки зору, питання реалізації єврорегіональної політики для України, постає у наступному вимірі – чи зможуть прикордонні регіони України використати так звані переваги периферійності за нових геополітичних умов, за умов розвитку нового формату взаємовідносин. Певна річ, якщо додати і міжрегіональну співпрацю регіонів, тоді палітра нових взаємовідносин стосується не лише прикордонних регіонів України. І питання знов полягає втім чи готові регіони України підключитися до ефективної взаємовигідної співпраці з європейськими регіонами згідно європейських стандартів та критеріїв, чи належною є розбудова інституційних основ єврорегіональної політики України.

Суть адаптації Європейської регіональної політики для України визначається у чіткому застосуванні головних принципів регіональної політики Євросоюзу та формуванні інституційних основ – інфраструктури регіонального розвитку нашої держави згідно європейських принципів. В цьому сенсі лише зазначимо, що нам недоцільно черговий раз «винаходити велосипед», позаяк регіональна політика навіть в державах ЦЄ розробляється і впроваджується згідно критеріїв Європейського Союзу. Утім, це не означає повної імплікації структури регіональної політики Євросоюзу, адже останні суттєво відрізняються за просторовими, і особливо за економічними ознаками [3].

Концептуальні засади єврорегіональної політики для України є реальною умовою та об'єктивною необхідністю з точки зору активної участі України в європейському регіональному, міжрегіональному, транскордонному співробітництві вже нової Європи у XXI столітті.

Економічне об'єднання Європи, а також і політична інтеграція держав європейського континенту зазнає швидких змін і, по суті, є викликом часу, відображає зростаючу потребу політики об'єднання держав континенту в контексті реалізації єврорегіональної політики з метою зменшення диспропорцій у розвитку регіонів та сприяння стабільності в різних вимірах у більш різноманітній Європі.

Визначальним в цьому зв'язку є виокремлення функцій регіонів, позаяк функціональну складову регіонів слід розглядати комплексно і в контексті визначення регіону як найбільш важливого резерву для внутрішньої єдності

Європейського Союзу. Саме цей аргумент є дуже важливим навіть з політичної точки зору, позаяк усуває всілякі сумніви стосовно можливого переважання відокремлюючих чи відцентровуючих тенденцій, які можуть призвести до дезінтеграції чи спричинити збройний локальний конфлікт. Важливість цих функцій, а також і принципів регіональної політики Євросоюзу, зокрема і статус, що надається регіонам згідно головним цілям ЄС, зокрема, *acquis communautaire* – як збереження забезпечених досі досягнень співтовариства, полягає в тім, що навіть для узгодженого переходу компетенцій і відповідної зміни окремих прав на рівні прийняття рішень, що характеризує процес «знизу вгору» (bottom up) інтеграції від націй до співтовариства, необхідні спільні, єдині правила.

Головним завданням регіонів є їх *комплементарна (доповнююча) функція*, що пов'язано із процесом європейської інтеграції взагалі. Фактично, європеїзація як процес призводить до зміни усієї системи взаємозв'язків – ролі, компетенції співвідношення функцій органами виконавчої влади, модифікується система прийняття рішення національними органами влади, що з усією чіткістю проявилось вже у процесі ратифікації Маастрихтської угоди. Саме в цьому відношенні виявляється доповнююча, комплементарна функція регіонів, що залежить від «ваги» певної держави в структурі Євросоюзу.

В контексті пошуків саме інтенсивних форм співробітництва на всіх рівнях всередині Європейського Союзу вкрай важливою є *функція сумісності* регіонів. Розмір адміністративного об'єднання має важливе значення для держави і в меншій мірі це стосується регіону. Наприклад, в Німеччині відмінність між розмірами регіонів більш значна, ніж в централізованих державах, де адміністративне і регіональне планування вимагає стандартизованих розмірів об'єднань. В той же час, регіони в децентралізованих державах ЄС сприяють саме зменшенню відстані між великими і малими державами-членами ЄС [3, 4].

У цьому зв'язку, доцільно виокремити такий важливий сегмент соціально-економічного та регіонального планування – як *вимога самодостатності* для регіонів. Безперечно, що регіони можуть відчувати на собі і глобальні впливи (негативні і позитивні наслідки) розвитку ринкової економіки, а модернізація може

відбуватися на рівні декількох невеликих регіонів з метою набуття самодостатності серед європейських регіонів, адже взагалі пріоритет мають регіони, що отримали компетенцію, відповідну до їх значення і розміру для прийняття рішень. Регіони можуть посилити своє значення декількома засобами, які наприклад зосереджуються у горизонтальній кооперації та рівності інтересів. Першочергово це відбувається в національних державах, через національні кордони та на рівні ЄС. Адже міжнаціональна кооперація передбачає (у теоретичній площині), що досягнуті угоди підписані в інтересах територій. Хоча це може призвести до створення альянсів чи союзів навколо політичних партій, для того, щоб посилити позицію регіону в конституційній структурі держави, тому важливим є ступінь до якого мають піднятися європейські регіони – з розробленими ініціативами і концептуальними рішеннями саме з метою посилення свого впливу.

Значення четвертої функції – “*підштовхування*” регіонів полягає в першочерговій здатності у посиленні спільних елементів серед місцевого населення від розвитку мови, культури, історичних традицій до активізації економічних традицій та інтересів, що найоптимальніше можна здійснити саме на горизонтальному, локальному рівнях. Вироблені в цьому контексті регіональні стратегії мають сприяти формуванню та вирішенню таких проблем регіону, коли компетенція вирішення належить саме регіонам.

У процесі розвитку *мережі зв'язків регіонів як функції*, виявляється здатність регіонів створювати зв'язки між собою в різних сферах на основі рівноправ'я та партнерства, що виявляється дуже ефективним як між регіонами всередині ЄС, так і між транскордонними регіонами. Саме в цьому сенсі дуже важливим є двостороннє та багатостороннє міжрегіональне співробітництво з метою вирішення окремих конфліктів інтересів і реалізації транскордонної співпраці на горизонтальному рівні. Як позитив, слід відзначити, що передумовою таких зв'язків є відсутність перешкод для реалізації «внутрішньої» та «зовнішньої» політики регіонів. Принцип регіонального партнерства, визначається зокрема ступенем активності населення регіону, діяльністю асоціацій, соціальних акторів і розвитку ними своїх ідей для загальних цілей регіонального розвитку [3].

З точки зору здійснення єврорегіональної політики, вкрай важливим є реалізація саме головних принципів європейської регіональної політики: субсидіарності, децентралізації, партнерства, програмування, концентрації, адиціоналізму. Більше того, базовим з цих принципів є принцип субсидіарності – *громадсько-політичний принцип, за яким вищі суспільні одиниці мають право і повинні вирішувати лише ті проблеми, на виконання яких нижчі структури не здатні* – як базовий принцип дійсний з часу підписання угоди про Європейський Союз, на сьогодні переживає своєрідний ренесанс. Адже згідно Маастрихтської угоди, *принцип субсидіарності є базовим для ЄС* (ст. 3): «У сферах, які не входять до окремої юрисдикції співтовариства, воно згідно принципу субсидіарності починає свою діяльність лише в тому випадку і постільки, оскільки неможливо у достатній мірі досягнути цілі визначених заходів на рівні держав-членів, і тому в силу їх масштабу чи дієздатності можуть бути здійснені більш ефективно на рівні співтовариства» [5].

Регіональну політику ЄС доцільно аналізувати саме в контексті євроінтеграції. Хоча процес *регіоналізації* і відбувається здебільшого на національному рівні і сприяє зміцненню субнаціональних зв'язків, а процес *євроінтеграції* відбувається на наднаціональному рівні, втім ці два процеси є взаємопов'язаними і в деякій мірі на сьогодні узгоджуються, наприклад, у досягненні консенсусу, що надає адекватну компенсацію інтересам окремих учасників, а також виявляється у конвергенції домовленостей в процесі формування єдиного економічного, монетарного союзу, оскільки потреби перерозподілу теж визначаються регіональною політикою.

Аналіз головних принципів, завдань та механізмів реалізації регіональної політики Європейського Союзу становить особливий інтерес, адже:

- сприяє кращому розумінню перспектив міжрегіонального та транскордонного співробітництва України з Європейським Союзом (включно, що Україна у 2004 році із приєднанням держав Центральної Європи до Євросоюзу, матиме спільний кордон з ЄС);
- імплементація головних принципів регіональної політики ЄС у національне законодавство України сприятиме реалізації головної мети зовнішньої

політики України – прискорить визначення з боку Європейського Союзу чітких критеріїв для України з метою отримання останньою статусу асоційованого члена ЄС.

Висновки. Роль транскордонного співробітництва за умов активізації євро-інтеграційного процесу зростає з огляду на значний транзитний потенціал України. Зміна геополітичної ситуації внаслідок розширення ЄС і відповідно трансформація організаційно-економічного механізму регулювання міжнародного, міжрегіонального економічного співробітництва спричинили модифікацію міжрегіональних інвестиційно-виробничих зв'язків. З метою забезпечення ефективного включення України у світове господарство і активізації міжнародного, міжрегіонального співробітництва, важливого значення набуває формування механізму зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів України за умов поглиблення європейського інтеграційного процесу.

Наближення кордону Європейського Союзу вимагає вироблення стратегії використання переваг євро-регіонального та транскордонного співробітництва західних прикордонних регіонів України з прикордонними територіями сусідніх країн у нових геополітичних умовах, що дозволить нейтралізувати негативні наслідки, які виникли у зв'язку з введенням візового режиму, запровадженням сусідніми державами нового законодавства у сфері регулювання торгівлі та міграції.

Євро-регіональне співробітництво не є ефективним, якщо не супроводжується координацією спільних програм, отже, збалансований розвиток прикордонних регіонів стає можливим тільки через розробку спільних програм розвитку та створення передумов для здійснення «дзеркальних» проєктів. Це зумовлює потребу у виробленні спільного стратегічного документу, який би окреслював спільне бачення пріоритетів розвитку євро-регіонального співробітництва.

Розширення Європейського Союзу має значні позитивні наслідки як для країн-членів, так і для сусідніх з ними країн. Проте, у результаті розширення ЄС разом з новими можливостями з'являються й нові проблеми: існуючі відмінності у рівні життя у країнах, що знаходяться з іншого боку кордону із Союзом, проявляються з більшою силою через швидші темпи зростання у нових членах Європейського Союзу порівняно із сусідніми з ними країнами – не членами ЄС; необхідно

розв'язувати спільні проблеми у таких сферах, як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я, захист від організованої злочинності та боротьба з нею; захист спільних кордонів, сприяння законній торгівлі та спрощення процедур перетинання кордону.

У Закарпатській області на період 2014–2020 років заплановано підготовку та розробку спільних операційних програм євро-регіонального та транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства. Завдяки цьому Закарпатська область може отримати значні фінансові ресурси в рамках міжнародної технічної допомоги. Це означає, що при умові системного підходу до розробки неприбуткових проєктів, висококваліфікованої та інтенсивної роботи з Європейськими Фондами, Закарпатська область має можливість залучити необхідні кошти міжнародної технічної допомоги для вирішення проблем в пріоритетних сферах розвитку регіону.

Актуальними на сьогодні для прикордонного регіону Закарпатської області є наступні питання: продовження реалізації діючих проєктів в рамках Програми прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна на 2007–2013 роки; активізація участі регіону у розробці спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства (ЄІС) на 2014–2020 роки; розвиток прикордонної інфраструктури, збільшення ефективності пропускнуої спроможності кордонів.

Список використаної літератури

1. Європейська Рамкова Конвенція про Транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Страсбург: Рада Європи, 1995. 35 с.
2. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р. URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi. С. 1-7.
3. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу. *Незалежний культурологічний журнал*. Львів, 2002. №23. С.133-157.
4. Кіш Є. Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу. *На шляху до Європи. Український досвід Єврорегіонів. Інститут Схід-Захід*. Київ: Логос, 2000. С.13–34.
5. Консолідовані договори ЄС. Київ: Port-Royal, 1999.
6. Повідомлення Європейської Комісії. «Прокладаючи шлях для запровадження нового Інструмента відносин з країнами-сусідами». Brussels, 1 липня 2003 р. COM (2003) 393 final.
7. Протокол №2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується між

територіального співробітництва. Ukrainian version. Information and Documentation Centres of the Council of Europe. URL://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm.

8. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. (11.03.2003). Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. URL://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm.

9. Practical Guide to Cross-border Cooperation. Second Edition. 1998. Gronau: European Commission. AEBR, 1998. P.15.

10. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels, 11.3.2003. COM (2003) 104 final. URL://europa.eu.comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf.

REFERENCES

1. (1995). *Jevropejsjka Ramkova Konvencija pro Transkordonne spivrobotnyctvo mizh terytorialjnymy obshhynamy abo vlastjamy* [European Framework Convention on Transfrontier Cooperation between territorial communities or authorities]. Strasburg. 35. [in Ukrainian].

2. (2004). *Zakon Ukrajiny Pro transkordonne spivrobotnyctvo vid 24 chervnja 2004 r.* [Law of Ukraine on Transfrontier Cooperation, 24th July, 2004]. URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi. 1–7. [in Ukrainian].

3. Kish, Je. (2002). *Regionalna polityka Jevropejsjkogho Sojuzu* [Regional polic of European Union]. *Nezalezhnyj kulturologhichnyj zhurnal* [Independent culturological journal]. Ljviv. 23. 133–157. [in Ukrainian].

4. Kish Je. (2000). *Transkordonne spivrobotnyctvo ta regionalna polityka Jevropejsjkogho Sojuzu* [Transfrontier cooperation and regional policy of European Union]. *Na shljakhu do Jevropy. Ukrajinsjkyi dosvid Jevroregioniv. Instytut Skhid-Zakhid* [On the way to Europe. Ukrainian experience of Euroregions. Institute East–West]. Kyjiv. 13–34. [in Ukrainian].

5. (1999). *Konsolidovani doghovory JeS* [Consolidated agreements of EU]. Kyjiv. [in Ukrainian].

6. (2003). *Povidomlennja Jevropejsjoji komisiji. «Prokladajuchy shljakh dlja zaprovadzhennja novogho instrumenta vidnosyn z krajinamy-susidamy»* [Message from European Commission. «Opening the way for the introduction of a new instrument of relations with neighboring countries»]. Brussels. COM 393 final. [in Ukrainian].

7. *Protokol do Jevropejsjoji ramkovoji konvenciji pro transkordonne spivrobotnyctvo mizh terytorialjnymy obshhynamy abo vlastjamy, jakyj stosujetjsja mizhterytorialjnogho spivrobotnyctva* [Protocol to the European framework convention on transfrontier cooperation between territorial communities or authorities concerning interterritorial cooperation]. *Ukrainian version. Information and Documentation Centres of the Council of Europe.* URL://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm[in Ukrainian].

8. (2003). *Rozshyrena Jevropa – Susidni krajiny. Nova structura vidnosyn z nashymy skhidnymy ta pivdennymy susidamy. Povidomlennja Jevropejsjoiyi Komisiji dlja Rady ta Jevropejsjkogho Parlamentu* [Expanded Europe – neighboring countries. New structure of relationship with our eastern and southern neighbors. Message of European Commission for Council of European Parliament]. http://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm. [in Ukrainian].

9. (1998). *Practical Guide to Cross-border Cooperation*. Second Edition. Gronau: European Commission. AEBR. 15. [in English].

10. (2003). *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels. COM (2003) 104 final. URL://europa.eu.comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf. [in English].

Рецензент:

**Вергунов В.А., д.с-г.н., д.і.н., професор,
академік НААН**

Бородай І.С., д.і.н., професор.

Надійшла до редакції 19.02.2020 р.